

**การศึกษาหลักอิทธิบาทธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อพัฒนาสังคมไทย**  
**ในปัจจุบัน : กรณีศึกษาชุมชน บ้านห้วยจรเข้ม ตำบลหินดาด**  
**อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา**

พระครูวินัยธรคุณ จนทลีโล (เบาจันทิก)  
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา  
 ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

**บทคัดย่อ**

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยเอกสารซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาสภาพการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน (๒) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาทธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อประยุกต์ใช้อิทธิบาทธรรม ในการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยจรเข้ม ตำบลหินดาด อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า

สภาพการณ์ของชุมชนปัจจุบัน ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน องค์ประกอบของชุมชนมี ๓ ประการ คือ ๑.มนุษย์ ( Human Component) ๒. สิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น ( Man - Made Component ) ๓.สิ่งธรรมชาติสร้างขึ้น ( Natural Component ) ลักษณะของชุมชนมีชนบทและชุมชนเมือง

สำหรับสภาพการณ์ในปัจจุบันของชุมชนบ้านห้วยจรเข้ม ชุมชนบ้านห้วยจรเข้ม ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม คือ ทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์และรับจ้างทั่วไป สำหรับปัญหาในชุมชนมี (๑) ปัญหาปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (๒)ปัญหาความยากจน (๓) ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง (๔) ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง (๕) ปัญหาด้านการศึกษา

หลักอิทธิบาท ๔ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มี ๔ อย่างคือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำเอาจิตฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน อิทธิบาท ๔ นอกจากจะเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในงานที่ทำแล้ว ยังสามารถนำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมได้ โดยเฉพาะปัญหาชุมชนบ้านห้วยจรเข้ม ตำบลหินดาด อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา

## Abstract

This thesis is a documentary research with these 3 objectives: to study the current conditions of Thai society, to study the principles of Iddhipada in Theravada Buddhism, and to apply the principles of Iddhipada in Theravada Buddhism in developing Thai society. It is a case study of Huay Chorakhe Village, Hindat Subdistrict, Nakhon Ratchasima Province, Thailand. Results of the study were summarized below.

As current conditions show, Thai society or community is a group of people living together in the exact same area having a similar lifestyle, a sense of unity, and interactions with each other under the same regulatory rules. There are three elements of the community: 1) Human Component, 2) Man-Made Component, and 3) Natural Component. By characteristics, the community is divided into rural and urban communities.

The current conditions of the community in Huay Chorakhe Village, which is located on the Khorat Plateau, west of Dankhunthot District, Nakhon Ratchasima Province, indicate that majority of the population are engaged in agriculture, such as farming, animal husbandry, and general errands. Five major problems have been found in the community: (1) domestic violence, (2) poverty, (3) abandon of children, (4) abandon of elderly, and (5) education.

The Four Principles of Iddhipada in Theravada Buddhism are Chanda (Willingness), Viriya (Perseverance), Citta (Mental Power), and Vimangsa (Contemplation). These principles can be applied for personal and community success and for solving the problems mentioned above in order to develop the community in Huay Chorakhe Village of Nakhon Ratchasima Province, Thailand.

### ๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคโลกาภิวัตน์ปัญหาทางสังคมมีความซับซ้อนและขยายตัวเพิ่มขึ้น ทั้งในเมืองและชนบท ส่งผลกระทบกลับมาถึงสิ่งแวดล้อม ประชาชนในสังคม การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วแบบก้าวกระโดดนี้ ทำให้ทั้งในเมืองและชนบทเช่นกันในแง่ของปัจเจกบุคคล ที่เป็นอยู่อย่างแร้นแค้นอดอยาก

ไม่สามารถสร้างฐานะได้ ไม่สามารถทำอะไรตามที่ต้องการได้ เป็นช่องว่างเหลื่อมล้ำกันระหว่างคน รวยกับคนจน ตกเป็นภาระของสังคม ที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ ทำให้เกิดความล่าช้าในการพัฒนา ประเทศ เป็นเหตุให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจความไม่มั่นคงทางสังคม และก่อให้เกิดปัญหา สังคมอื่น ๆ ตามมา เช่นปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด การพนัน การตั้งครุฑไม่พึงประสงค์ในวัยรุ่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การหย่าร้างครอบครัวแตกแยกการคอร์รัปชัน เช่นที่ชุมชนบ้านห้วย จรเข้ ตำบลหินตาด อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา ที่ไม่ยอมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่สังคม ชุมชนวางไว้ เกิดความขัดแย้งความคิดที่ไม่ตรงกัน ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม บางกลุ่มสร้างความ เดือดร้อนเป็นประจำ ทำให้เกิดปัญหาในสังคมชุมชนขึ้น ความต้องการที่ไม่เหมือนกัน ไม่ให้ความ ร่วมมือ ไม่ช่วยกันแก้ไขปัญหาของสังคมในชุมชน เอาลัดเอาเปรียบไม่ใส่ใจในความเป็นอยู่ซึ่งกันและ กัน

การที่จะพัฒนาประเทศ ให้สำเร็จมีผลดีบรรลุจุดหมายที่ต้องการได้ อย่างแท้จริงนั้นจะ พัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอประสบการณ์ในการพัฒนา ตลอดระยะเวลายาวนานที่ ผ่านมาได้สอนให้เป็นที่ตระหนักแล้วว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียว นั้น แม้จะระดมทุนลง ไปอย่างมากมาย ก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่นคงรุ่งเรือง และสันติสุขที่แท้จริงได้ตามวัตถุประสงค์ กลับสร้างปัญหาอย่างมากมาย<sup>๑</sup> การริเริ่มกลไกใหม่ๆ ในการเสริมสร้างความมั่นคง และกำหนด รูปแบบใหม่ในการร่วมมือ ซึ่งรวมไปถึงการกำหนดมาตรฐานการป้องกัน การเกิดข้อพิพาท การแก้ไข ข้อพิพาท และการส่งเสริมสันติภาพ การแก้ปัญหาภายใน<sup>๒</sup> การร่วมมือของสังคมชุมชน ซึ่งพระสงฆ์ เป็นตัวแทนทางพระพุทธศาสนา ครอบคลุมในทุกมิติทั้งด้านความมั่นคงสังคม-วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจ เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรม ในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่จะช่วยลดความเหลื่อม ล้ำทางความคิด ค่านิยมในการพัฒนาสังคมชุมชนร่วมกับความสำคัญของวัด การเป็นส่วนหนึ่งของ สังคมชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคมชุมชน ก็เท่ากับวัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคม ชุมชนที่เข้มแข็งที่สำคัญที่สุด ต่อการเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมดังกล่าว พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้นำ สังคมชุมชน ด้วยการเป็นผู้นำด้านมิติทางพระพุทธศาสนา<sup>๓</sup> ในคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหฎีกา<sup>๔</sup> แปล

<sup>๑</sup> พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๙๑๗-๙๑๘.

<sup>๒</sup> สำนักนายกรัฐมนตรี. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑** (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙). (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395> (เข้าถึงเมื่อ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕).

<sup>๓</sup> ประเวศ วะสี. **บทบาทของพระสงฆ์และวัด** (ออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.mediacenter.mcu.ac.th> (เข้าถึงเมื่อ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕).

<sup>๔</sup> **อภิธัมมัตถสังคหฎีกา และ อภิธัมมัตถสังคหฎีกา แปล**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓๓.

ปริเฉทที่ ๗ อธิบายอิทธิบาทไว้ว่าธรรมเป็นเหตุสำเร็จกิจ มีความตั้งใจมั่นธรรมเป็นเครื่องถึงความสำเร็จ อิทธิบาทคือฉันทะชื่อว่าอิทธิบาท สังคมชุมชนควรมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ที่สามารถเติมเต็มส่วนที่สังคมชุมชนขาดได้ และในขณะเดียวกัน ก็สามารถตัดเอาส่วนที่เกินออกได้เช่นกัน จึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ ที่จะต้องเป็นผู้นำหลักทางพระพุทธศาสนาเข้าไปพัฒนาสังคมชุมชน และจัดระเบียบให้แก่บุคคลในสังคมชุมชนแบบยั่งยืนได้ การจะพัฒนาสังคมให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ ในการพัฒนา เพื่อเป็นเข็มทิศหรือทิศทางในการพัฒนา หลักธรรมคำสั่งสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนา เถรวาท ได้กล่าวถึงการพัฒนาให้บรรลุจุดหมายได้แก่ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จมี ๔ ประการด้วยกันเรียกว่าอิทธิบาท ๔<sup>๕</sup>

สรุปได้ว่าการจะแก้ไขเยียวยาสังคมชุมชนนั้น ไม่ใช่หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งแต่เป็นหน้าที่ของทุกคนทุกภาคส่วน ที่จะต้องร่วมมือกัน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำหลักอิทธิบาท ๔ มาพัฒนาสังคมไทยและแก้ไขปัญหาสังคมชุมชนบ้านห้วยจรเข้ม ตำบลหินลาด อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา ที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ เพราะไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องใช้ ฉันทะ เป็นตัวกำหนดการอธิบายหลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาสังคมไทยและแก้ไขปัญหา ล้วนสัมพันธ์กันในธรรมทุกข้อ ของการพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้เข้มแข็งยั่งยืนได้ เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคือคุณภาพชีวิตคน ดังนั้น คนจึงเป็นทั้งวิธีการพัฒนา และเป็นเป้าหมายของการพัฒนาทางศาสนาด้วย เพื่อจะช่วยลดความขัดแย้งของชุมชนในสังคมไทยลงได้ ประเทศชาติมั่นคงปลอดภัยและสงบสุข จริยธรรมว่าด้วยความสำเร็จ ในการพัฒนาเน้นย้ำถ่ายทอดคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ว่าเป็นพื้นฐานให้ประสบความสำเร็จในการที่จะทำไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสังคมไทยหรือการพัฒนาบุคคลทุกระดับชั้น

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบัน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาทธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อประยุกต์ใช้อิทธิบาทธรรม ในการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน กรณีศึกษาชุมชนบ้านห้วยจรเข้ม ตำบลหินลาด อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา

## ๑.๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร(Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

<sup>๕</sup> อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๕๗/๓๕๒.

๑.๓.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๑.๓.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) มีอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส อื่น ๆ ตลอดทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้

๑.๓.๓ สัมภาษณ์ (Dept Interview) จากบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจ ตามกรอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนในการสัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

#### ก การสร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์ มีขั้นตอน ดังนี้

๑) ศึกษาข้อมูล จากการทบทวนเอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง  
 ๒) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบของวัตถุประสงค์ของการวิจัย  
 ๓) นำแบบสัมภาษณ์ไปปรึกษากับกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา

๔) แก้ไขปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ ตามคำแนะนำของกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

๕) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้เป็นฉบับสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะนำไปเก็บข้อมูลต่อไป

#### ข. วิธีการเก็บข้อมูล มีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) ขออนุญาตจากศูนย์บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาเพื่อขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์เก็บข้อมูล

๒) อธิบายเกี่ยวกับโครงการวิจัย วัตถุประสงค์การเก็บข้อมูล ประโยชน์ที่เกิดแก่ใครระดับใด

๓) ขออนุญาตและอธิบายเหตุผล การอัดเทปบันทึกเสียง

๔) เล่าอธิบายเกี่ยวกับประเด็นหัวเรื่อง รูปแบบ แนวคำตอบเวลาที่ใช้

๕) ให้ความมั่นใจและรับรอง เกี่ยวกับการรักษาความลับ หรือถ้าจะเปิดเผยข้อมูลจะอยู่ในรูปแบบใด เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เตรียมตัวเตรียมใจ จะได้ไม่เกิดความหวาดวิตกกังวลรวมทั้ง สร้างความมั่นใจกับผู้ถูกสัมภาษณ์ว่า สามารถจะเปิดเผยข้อมูลบางอย่างให้แก่ผู้วิจัยได้

๖) ดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยผู้วิจัยเอง

๗) เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

#### ค. จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้ง ๑๐๐ ท่าน ซึ่งประกอบไปด้วย

๑) สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเข้าใจในเรื่องของชุมชน จำนวน ๒๐ คน

๒) สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเข้าใจในหลักธรรม จำนวน ๒๐ คน

๓) สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองจำนวน ๒๐ คน

- ๔) สัมภาษณ์ ประชาชนทั่วไปที่อายุ ๑๘ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๐ คน
- ๕) สัมภาษณ์ ข้าราชการในท้องถิ่น จำนวน ๒๐ คน
- ๑.๗.๔ ศึกษา ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์
- ๑.๗.๕ เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ
- ๑.๗.๖ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ( Descriptive Analysis )

#### ๔. สรุปผลการวิจัย

สภาพการณ์ของชุมชนปัจจุบัน ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขตหรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน องค์ประกอบของชุมชนมี ๓ ประการ คือ ๑.มนุษย์ ( Human Component) ๒. สิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น ( Man - Made Component ) ๓.สิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้น ( Natural Component ) ลักษณะของชุมชนมีชนบทและชุมชนเมือง ชุมชนจำเป็นต้องมีการพัฒนา คือ การคุ้มครอง การเปลี่ยนแปลงให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมประการหนึ่ง การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีที่สุดที่เราต้องการให้เกิดขึ้นในปริมาณที่เพียงพอ และการพัฒนา คือความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การพัฒนาหน่วยงาน ชุมชนหรือประเทศ คือ การทำให้สิ่งเหล่านั้นดีขึ้น เจริญขึ้นสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ได้ดียิ่งขึ้นหรืออาจจะกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ ความมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน ก็คือ เป็นความมุ่งหมายให้ประชาชนที่อยู่ในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีการศึกษาเป็นพื้นฐาน พัฒนาคุณธรรมนำผลผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด พัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

สำหรับสภาพการณ์ในปัจจุบันของชุมชนบ้านห้วยจระเข้ ชุมชนบ้านห้วยจระเข้ ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม คือ ทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์และรับจ้างทั่วไป สำหรับปัญหาในชุมชนที่พบว่ามีปัญหาดังนี้ (๑) ปัญหาปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (๒) ปัญหาความยากจน (๓) ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง (๔) ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง (๕) ปัญหาด้านการศึกษา

ในพระพุทธศาสนานั้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาถึงอิทธิบาท ๔ ประการ คือ เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วย ฉันทสมาธิ ปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรที่มุ่งมั่น เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย วิริยสมาธิ ปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย จิตตสมาธิ ปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วย วิมังสาสมาธิ ปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์อิทธิบาท เป็นธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์

หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือแปลงง่ายๆว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี ๔ อย่างคือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำเอาจิตฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน อธิติบาท ๔ นอกจากจะเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในงานที่ทำแล้ว อธิติบาทยังเป็นอายุวัฒนธรรมคือ ธรรมเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาวอีกด้วย ดังที่มีพุทธดำรัสรับรองไว้ในมหาปรินิพพานสูตรว่า “ยสฺส กสฺสจฺจ อานนท จตฺตารโ อธิติปาทา” เป็นต้น แปลความว่า “อานนท อธิติบาท ๔ บุคคลใดเจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นพื้นฐานตั้งไว้ อบรม เริ่มไว้ดีแล้ว บุคคลนั้นเมื่อปรารถนาก็พึงดำรงชีวิตอยู่ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป” พระอรธกถาจารย์อธิบายว่า การเจริญอธิติบาททำให้คนมีชีวิตอยู่ตลอดอายุกับ หมายถึงมีชีวิตอยู่ได้จนครบเกณฑ์อายุขัยประมาณได้ ๑๐๐ ปี หรือมากกว่านั้น

การนำหลักอธิติบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้แก้ไขชุมชนบ้านห้วยจรเข้มะ หลักอธิติบาท ๔ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงของครอบครัวได้เป็นอย่างดี สามารถประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

๑. ฉันทะ หมายถึง การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้น ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มะมีความรักความเมตตาพอใจและรักในครอบครัวของตนเองโดยให้ความสำคัญกับครอบครัว ความรักความพอใจเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตที่จำทำให้ความรุนแรงทางครอบครัวลดน้อยลงไป จักเห็นได้ว่า ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มะโดยเฉพาะครอบครัวที่มีวัยวุฒิต่ำหรือแต่งงานเร็วก่อนวัยขาดหลักธรรมข้อแรกเป็นส่วนใหญ่เพราะ ปัญหาความรุนแรงเกิดจากการไม่พอใจ ในสิ่งที่ตนมี หรือในสิ่งที่ตนเป็นหากประชาชนมีความรักใคร่พอใจและเข้าใจกันก็จักทำให้ปัญหาความรุนแรงลดน้อยลงไป

๒. วิริยะ สู้งาน ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน คือ พากเพียรทำ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดอัย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ ปัญหาความรุนแรงในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มะส่วนหนึ่งก็เกิดจากการขาดความเพียร ทำให้เกิดปัญหาความขัดสนเองเงินทอง เมื่อไม่มีเงินใช้จ่ายในครอบครัวก็ทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกันสุดท้ายก็ทำให้เกิดการทำร้ายร่างกาย ชกต่อยตีกันปัญหาดังกล่าวหากประชาชนในชุมชนรู้จักขยันทำงาน ประหยัดอดออมรู้จักมีความเพียรมุ่งมั่นเพื่อครอบครัวก็จักทำให้ปัญหาการใช้ความรุนแรงของครอบครัวประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มะลดน้อยลง

๓. จิตตะ คือ เอาจิตฝักใฝ่ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มะมีความรักใคร่ครอบครัวโดยไม่ให้จิตไปยุ่งเกี่ยวกับการพนัน หรืออบายมุขซึ่งจะเป็นสาเหตุทำให้เกิดการใช้ความรุนแรง ปัญหาส่วนหนึ่งที่ทำให้ใช้ความรุนแรงในชุมชนก็คือติดการพนัน

๔. วิมังสา รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจสอบ ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไข ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่อง ขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและ ดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจระเข้ม้ ปัญหาที่พบในการใช้ความรุนแรง ก็คือ การขาดเหตุผล คือใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ทำให้ไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจจึงทำให้เกิดการใช้ความ รุนแรงในครอบครัว หลักวิมังสาเป็นหลักในการสอนให้มนุษย์รู้จักใช้เหตุผลคือ ก่อนที่จะลงมือทำอะไร เราควรใช้ปัญญาพิจารณาก่อนที่จะลงมือทำการกระทำเหล่านั้นจึงจะเกิดผลดี การใช้เหตุผลเจรจากัน ก็ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจระเข้ม้จำเป็นต้องนำไปประยุกต์ใช้

หลักอิทธิบาท ๔ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาคความยากจน สามารถ ประยุกต์ใช้ได้ดังนี้ หลักอิทธิบาท ๔ ข้อแรกคือฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งที่ชอบ ประชาชนใน ชุมชนบ้านห้วยจระเข้ม้ส่วนใหญ่ที่ยากจนเพราะเลือกงานหมายความว่าชอบเลือกงานที่สบายไม่สนใจว่า จะได้เงินมากหรือน้อย งานหนักไม่ยอมทำจึงทำให้เกิดปัญหาการว่างงาน งานที่ประชาชนในชุมชน ทำส่วนใหญ่เป็นการเกษตร สำหรับผู้มีอายุวัยกลางคนจักทำการเกษตร แต่วัยรุ่นนี้มักขึ้นเกียจหรือ เกียจคร้านในการทำงาน ด้วยปัญหาที่ว่ามานี้ประชาชนบ้านห้วยจระเข้ม้ควรพอใจรักใคร่ในอาชีพที่ตน ทำ บางครั้งการที่เราไปเลือกงานหรือหวังได้เงินกับงานที่ได้เงินมากอาจสร้างความวุ่นวายแข่งขันกับ เวลาและทำให้เราไม่มีเวลาพักผ่อน เพราะฉะนั้น ควรนำหลักฉันทะนำไปใช้โดยการจะทำงานอะไรก็ แล้วแต่ให้พอใจรักในงานนั้น ๆ และรู้จักพอใจกับงานที่ตนทำไม่เลือกงานถึงแม้จะได้เงินมากหรือน้อย ปัญหาคความยากจนก็จะลดลงได้ในชุมชน ปัญหาคความยากจนในชุมชนบ้านห้วยจระเข้ม้ส่วนใหญ่ขาด หลักอิทธิบาท ๔ ข้อที่ ๒ คือขาดวิริยะความเพียรในการทำงาน ชุมชนบ้านห้วยจระเข้ม้ควรมีหลักวิริยะ ในการทำงานเพราะความวิริยะอุตสาหะจักทำให้เราไม่เกียจคร้าน ปัญหาคความเกียจคร้านในการ ทำงานส่วนมากเป็นวัยรุ่นวัยกลางคนมีน้อยมาก ส่วนใหญ่วัยรุ่นและคนในชุมชนชอบดื่มสุราและเที่ยว ตอนกลางคืนจึงทำการทำงานมีปัญหา เรื่องความเพียรหรือวิริยะจึงมีความจำเป็นในการที่จะแก้ไข ปัญหาคความยากจนเป็นอย่างมาก หลักที่สามคือจิตตะ ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจระเข้ม้ควรมีจิต ฝักใฝ่ในงานที่ตนเองรับผิดชอบ หรือพัฒนางานที่ตนเองทำ จิตเป็นสิ่งที่สำคัญหากหักห้ามจิตไม่ได้ ประชาชนอาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนได้เลยต้องพยายามอบรมจิตใจฝักใฝ่ในงานที่ สุจริตปราศจากโทษ หลักสุดท้ายในการแก้ไขปัญหาคความยากจนก็คือ หลักวิมังสาคือการใช้ปัญญา พิจารณา ไตร่ตรองในสิ่งที่ทำอยู่เนือง ๆ ข้อนี้ก็มีความสำคัญไม่น้อยกว่าข้อวิริยะความเพียร จักเห็นได้ ว่าสังคมบ้านห้วยจระเข้ม้ส่วนใหญ่ทำการเกษตร การเกษตรบางปีเกษตรกรก็ขาดทุน บางปีก็ได้ผล กำไรดี ในการทำการเกษตรในชุมชนนี้ ประชาชนควรใช้ปัญญาพิจารณาหรือไตร่ตรองในการทำ การเกษตร โดยไตร่ตรองให้ดีกว่าก่อนที่จะลงทุนทำ เพราะหากไม่มีการวางแผนในการทำการเกษตร



ชุมชนบ้านห้วยจรเข้มักต้องเสี่ยงกับการเป็นหนี้สินเพราะเงินที่นำมาลงทุนส่วนใหญ่เป็นเงินกู้มาจากสหกรณ์ (ธกส.)

หลักอิทธิบาท ๔ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาเด็กถูกทอดทิ้งของชุมชนบ้านห้วยจรเข้มัก สามารถประยุกต์ใช้ได้ดังนี้ หลักแรกคือ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มักควรปลูกฝังความรักใคร่แก่บุตรของตนเอง ส่วนมากปัญหาเกิดจากการไม่ใส่ใจดูแลรักใคร่ในบุตร ธิดา ของตนเอง อันเนื่องมาจากครอบครัวมีความยากจน สามารถรยาในชุมชนไปทำงานที่ต่างจังหวัดและเนื่องมาจากครอบครัวไม่มีความพร้อมมีฐานะไม่มั่นคง การที่เด็กถูกทอดทิ้งทำให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมามากมาย เพราะฉะนั้น ควรเป็นหลัก ฉันทะความพอใจรักใคร่ในบุตรให้มาก หลักที่สองคือ วิริยะความเพียรประชาชนในชุมชนควรมีความพยายาม มีความเพียรถึงแม้จะไปทำงานที่ต่างจังหวัดหรือในกรุงเทพมหานครก็ควรมีเวลาเพื่อดูแลบุตรบ้าง หากมีความเพียรคอยห่วงใย มาเยี่ยมที่บ้านเกิดบ้างก็จะทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น หลักที่สามคือ จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มัก เมื่อมีโอกาสมาเยี่ยมหรือมีโอกาสอยู่กับบุตรก็ควรเอาใจใส่ดูแลอบรมสั่งสอนบุตร ชี้ถูกชี้ผิดเพื่อให้รู้สึกถึงความรักของความเป็นพ่อแม่ วิมังสา คือการไตร่ตรองพิจารณา ประชาชนควรใช้ปัญญาพิจารณาเห็นคุณค่าและมีความรับผิดชอบในบุตร ธิดา ของตนเอง ปัจจุบันมีข่าวปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง คือนำเด็กไปทิ้งไปตามถังขยะบ้าง ตามแม่น้ำบ้าง นี่เป็นปัญหาหนักของสังคมไทยที่ขาดคุณธรรมจริยธรรมอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น ประชาชนในชุมชนควรใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะว่าสิ่งไหนที่ควรทำหรือสิ่งไหนที่ไม่ควรทำ

หลักอิทธิบาท ๔ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง สามารถประยุกต์ใช้ได้คือ ผู้สูงอายุในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มักนั้นจากการสัมภาษณ์แล้วมีอยู่เป็นจำนวนมากและส่วนมากถูกทอดทิ้งจากลูกหลานส่วนใหญ่ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งและให้เลี้ยงลูกหลานเป็นส่วนมาก ประชาชนชาวชุมชนบ้านห้วยจรเข้มักควรมีหลักฉันทะความพอใจรักใคร่ในผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้มีพระคุณหรือสร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคมหรือชุมชนมาก่อน ผู้นำชุมชนหรือลูกหลานควรมีกิจกรรมให้ผู้สูงอายุทำหรือมีโครงการส่งเสริมผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีกิจกรรมทำและทำให้ผู้สูงอายุได้คลายเครียด หลักที่สองคือวิริยะความเพียร ลูกหลานในชุมชนควรมีความเพียรพยายามทำงานขยันทำงานเพื่อส่งเงินให้กับผู้สูงอายุการที่ผู้สูงอายุมีอายุมากทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้เป็นส่วนมากถึงแม้ว่าในชุมชนมีเงินสนับสนุนสงเคราะห์คนแก่ผู้สูงวัยแต่ก็ไม่พอที่จะใช้จ่ายดังนั้นลูกหลานในชุมชนควรมีความเพียรทำงานและรับผิดชอบส่งเงินให้ผู้สูงอายุใช้เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระให้ท่าน จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ ประชาชนในชุมชนควรมีจิตใจฝักใฝ่สนใจผู้สูงอายุ ปัญหาในชุมชนประชาชนไม่ค่อยมีจิตฝักใฝ่เพราะชอบสนใจดื่มสุราหรือชอบเที่ยวให้เวลากับสังคมภายนอกมากกว่าสังคมครอบครัวของตนเอง วิมังสา หมั่นไตร่ตรองพิจารณา ประชาชนในชุมชนควรรำลึกในพระคุณของผู้สูงอายุในชุมชนควรมีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ควรใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะ

สำนึกมีความกตัญญูให้เกิดขึ้นเพราะความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี จักเห็นได้ว่า หากประชาชนในชุมชนรู้จักการนำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ก็จักทำให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีการพัฒนาและลดภาระให้กับชุมชนได้

หลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายในการศึกษาคือหลักอิทธิบาท ๔ ข้อแรกคือ ฉันทะความรักใคร่ พอใจ การศึกษาหากไม่มีความรักในวิชาความรู้แล้วก็ย่อมไม่สามารถจะสำเร็จ การศึกษาได้ ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มควรปลูกฝังความรักในการศึกษาโดยผู้นำชุมชนหรือสถานศึกษาควรเริ่มปลูกฝังความรักเกี่ยวกับการศึกษาให้เห็นความสำคัญของการศึกษา หลักฉันทะความรักเป็นสิ่งสำคัญและเป็นหลักแรกที่ขาดไม่ได้หากปราศจากความรักแล้ว ความเพียร ความพยายามก็จักไม่เกิดขึ้น ข้อสองคือหลักวิริยะ จักเห็นได้ว่าประชาชนในชุมชน มีการศึกษาค้นคว้ามากอันเนื่องมาจากขาดความเพียรในการศึกษา ประชาชนชุมชนบ้านห้วยจรเข้มควรมีความเพียรอยากที่จะศึกษา สาเหตุที่สำคัญที่การศึกษาต่ำอีกประการหนึ่งก็คือความยากจน เศรษฐกิจในชุมชนไม่ดีเพราะส่วนมากชุมชนมีอาชีพทำการเกษตรเพราะฉะนั้นประชาชนในชุมชนควรตั้งใจสร้างฐานะเก็บเงินส่งลูกหลานเรียน หรือเยาวชนเองก็ต้องรู้จักหมั่นเพียรหาเงินด้วยความสุจริตเพื่อมาเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษา หลักที่สามคือจิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ ประชาชนหรือผู้นำชุมชนควรฝักใฝ่การศึกษาในชุมชน จักเห็นได้ว่าโรงเรียนในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มเป็นชุมชนขนาดเล็ก ยังขาดอุปกรณ์มากมายในการศึกษาผู้นำชุมชนประชาชนทั่วไป หรือสถานศึกษาควรมีจิตฝักใฝ่จัดโครงการเพื่อหาอุปกรณ์การเรียนสนับสนุนการศึกษาให้มีคุณภาพและเน้นพัฒนาความรู้คู่กับคุณธรรม หลักสุดท้ายคือหลักวิมังสา การตรិตรองพิจารณาในการแก้ไขปัญหาด้านการศึกษา ประชาชนชุมชนบ้านห้วยจรเข้มควรใช้ปัญญาพิจารณาเห็นคุณค่าของการศึกษาโดยไม่มีอคติต่อการศึกษา บางครั้งมีความเห็นว่าการศึกษาไม่มีความจำเป็น เพราะฉะนั้นประชาชนบ้านห้วยจรเข้มจึงควรมองการศึกษาว่าเป็นการพัฒนาคน หากใช้ปัญญาตริตรองพิจารณาเช่นนี้ปัญหาด้านการศึกษาก็จะหมดไปได้ แต่อย่างไรก็ตามปัญหาด้านการศึกษาประชาชนในชุมชนบ้านห้วยจรเข้มควรมีความร่วมมือช่วยกันแก้ไขปัญหาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ปัญหาทั้งหมดที่กล่าวมานี้ก็จักลดน้อยลงทำให้ชุมชนบ้านห้วยจรเข้มมีความสุข และได้เชื่อว่าเป็นชุมชนที่พัฒนาแล้วอย่างแน่นอน

## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาไทย

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

\_\_\_\_\_ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

##### (๑) หนังสือ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

อภิธัมมัตถสังคหบาลี และ อภิธัมมัตถสังคหฎีกา แปล. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

##### (๒) สื่อออนไลน์

สำนักนายกรัฐมนตรี. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙). (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395> (เข้าถึงเมื่อ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕)

ประเวศ วะสี. บทบาทของพระสงฆ์และวัด (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.mediacycenter.mcu.ac.th>, (เข้าถึงเมื่อ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๕).